

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN**

**Л.Н.ГУМИЛЕВ ағ. ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY**

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 20-жылдығына және экономика ғылымдарының докторы, профессор, ХАА және Ресейлік Жаратылыстану Академиясының академигі, «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі Садвокасова Куляш Жабыковнаның 60-жас мерейтойына арналған «Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы»

Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕРІ

ТРУДЫ

Международной научно-практической конференции

«Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», посвященную 20-летию ЕНУ им. Л.Н.Гумилева и 60-летию доктора экономических наук, профессора, Академика МАИН и Российской Академии Естествознания, заведующей кафедрой «Финансы» Садвокасовой Куляш Жабыковны.

WORKS OF THE

international scientific- practical conference

"Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", dedicated to the 20th anniversary of L.N. Gumilyov ENU and the 60th anniversary of Sadvokasova Kulyash Zhabykovna, doctor of economic sciences, professor, IA academician, academician of the Russian Academy of Natural Sciences and head of the department "Finance".

1 часть

Астана – 2016

Л.Н.ГУМИЛЕВ ат. ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ ат. ЕҰУ ЖАНЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ЕНУ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
IMS OF LN GUMILYOV ENU

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE

Орынбор мемлекеттік университеті
Оренбургский государственный университет
Orenburg State University

Пенза мемлекеттік университеті
Пензенский государственный университет
Penza State University

Тыва мемлекеттік университеті
Тувинский государственный университет
Tuvan State University

БМУ бизнес пен технология менеджменті институты
Институт бизнеса и менеджмента технологий БГУ
School of business and management of technology of BSU

Ресей халықтар достығы университеті
Российский Университет дружбы народов
Peoples' Friendship University of Russia

ТРУДЫ

Международной научно-практической конференции

«Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», посвященную 20-летию ЕНУ им. Л.Н.Гумилева и 60-летию доктора экономических наук, профессора, Академика МАИИ и Российской Академии Естествознания, заведующей кафедрой «Финансы» Садвокасовой Куляш Жабьковны.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 20-жылдығына және экономика ғылымдарының докторы, профессор, ХАА және Ресейлік Жаратылыстану Академиясының академигі, «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі Садвокасова Куляш Жабьковнаның 60-жас мерейтойына арналған «Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы»

Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕРІ

WORKS OF THE

international scientific- practical conference

"Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", dedicated to the 20th anniversary of L.N. Gumilyov ENU and the 60th anniversary of Sadvokasova Kulyash Zhabykovna, doctor of economic sciences, professor, IA academician, academician of the Russian Academy of Natural Sciences and head of the department "Finance".

ӘОЖ 336.13.012.24 (574)

УДК 336.13.012.24 (574)

ББК 65.9.(5каз)я431

«Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы» Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының еңбектері- Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016 .-374 б.

Труды международной научно-практической конференции «Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2016.-374с.

Works of the international scientific- practical conference "Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2016.-p.374.

Редакция алқасы:

САПАРОВА Б.С.– төрағасы, э.ғ.к., Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының профессоры

КУЧУКОВА Н.К. - төраға орынбасары, э.ғ.д., ХАА академигі, РЖА академигі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының профессоры

САДВОКАСОВА К.Ж. – э.ғ.д., профессор , ХАА академигі, РЖА академигі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі

АХМЕТЖАНОВА С.Б.- э.ғ.д., профессор, Ғылыми экономикалық сараптама орталығының директоры, Экономикалық зерттеулер институты

СЫДЫҚНАЗАРОВ М.Қ.- ф.ғ.к., саясаттану PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ жанындағы Заманауи зерттеулер институтының директоры

КОРОЛЕВ Ю.Ю. – э.ғ.к., доцент, БМУ Бизнес пен технология менеджменті институтының «Бизнес-администрирование» кафедрасының меңгерушісі

ПАРУСИМОВА Н.И. – э.ғ.д., профессор, Орынбор мемлекеттік университетінің «Банковское дело и страхование» кафедрасының меңгерушісі

КУЗНЕЦОВА Т.Е. - э.ғ.к., доцент, Пенза мемлекеттік университетінің кафедрасының меңгерушісінің орынбасары

ДОНГАК Ч.Г. - э.ғ.к., доцент, Тыва мемлекеттік университетінің «Экономика и менеджмент» кафедрасының меңгерушісі

ЖАМИЕВА А.Е. –хатшы, экономика магистрі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының аға оқытушы

ISBN 978-601-7121-74-7 (ч.1)

ISBN 978-601-7121-71-6 (общ.)

УДК 336.13.012.24 (574)

ББК 65.9.(5каз)я431

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016

© Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, 2016

адамға, Испанияда -15,9 мың адамға, Финляндияда - 6,3 мың адамға, Швецияда - 4,5 мың адамға, ал Қазақстанда – 400 адамға келеді. Көптеген елдерде спиртті ішімдіктерді сатуға уақыт бойынша шектеу белгіленеді.

Ашылу сағаттарының және сату күндерінің өзгерісін зерттеу көрсеткендей, дүкендердің жұмыс уақыты ұзарған кезде алкоголь тұтыну кебейеді және қысқарған кезде төмендейді. Арақ дүкендердің сенбі күндері жабудан кейін Швецияда алкогольге мас күйдегі тұтқындау саны 10% төмендеген. Норвегия мен Францияда да осыған ұқсас нәтижелер болған[4].

Осыған байланысты, әлемдік тәжірибе көрсеткендей, күшті ішімдіктерді тұтынуды қысқарту шараларының бірі акциз ставкаларын көтеру жолымен алкоголь құнын өсіру болып табылады. Осы мақсатқа Қазақстанда 2014 жылдан 2016 жылға дейін арақ өніміне акциз ставкасын 3 еседен аса 100% спирттің 1 литріне 500 теңгеден 1600 теңгеге дейін кезең-кезеңмен көтеру кезделеді[5].

Осылайша, халықаралық тәжірибені зерделеу көрсеткендей, көптеген елдер тиімді мемлекеттік реттеу үшін нарық субъектілерінің қызметін егжей-тегжейлі регламенттеуге негізделген алкоголь нарығына қатысушыларды жүйелендіруге, осы саладағы бұзушылықтар үшін қатаң және тұтынудың нақты өлшемдерін қалыптастыруға баса назар аударады.

Салық қызметі органдарының тәуекелдерді басқару жүйесін қолдану мақсаты жоғары тәуекел салаларға назарды шоғырландыру және қолда бар ресурстарды тиімді пайдалануды қамтамасыз ету, сондай-ақ этил спирті мен алкоголь өнімінің айналымы саласындағы бұзушылықтарды анықтау мүмкіндіктерін арттыру болып табылады.

Әдебиеттер:

1. А.Скаков. О мерах по государственному регулированию рынка алкогольной продукции //2014.- №2-3.- С81-82.
2. Интернет ресурс. www.stat.kz.
3. Интернет ресурс. www.kgd.kz
4. Е.Б. Шувалова. Налоговые системы зарубежных стран: Учебное пособие. М.:Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010-124с.
5. Закон РК “О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый кодекс) №209-ІІ от 10ю12ю08г. (по состоянию на 1.01.16г)

ӘОЖ 336.711.2

ӘР-ТҮРЛІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕКТЕПТЕРДІҢ АҚША-НЕСИЕ САЯСАТЫНЫҢ ТРАНСМИССИЯЛЫҚ МЕХАНИЗМІНЕ СИПАТТАМА

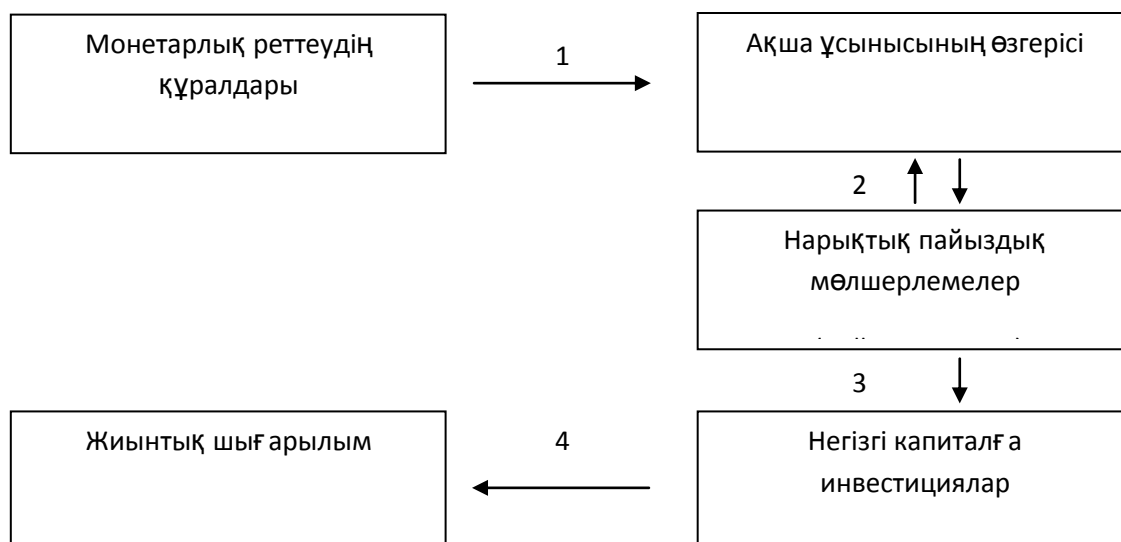
Бердигалиева А.Е. «Қаржы» мамандығының 2–курс магистранты,
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қаласы,

Ақша-несие саясатының трансмиссиялық механизмі (әрі қарай ТММ) экономиканың ұйымдастырылуы мен іске асырылуына ықпал ететін канал болып саналады. Бұл каналдар ақша билігінің шешім қабылдауынан бастап, кері байланысты қамтитын экономиканың нақты секторына ақшалай талықсытпаның әсер ету механизмдеріне дейін қамтиды, яғни ақша-несие саясатының аясындағы асырылған шаралардан кейінгі экономикадағы жағдайлардың өзгеруіне ақша биліктерінің ықпал етуі.

Табыстама механизмінің құрылымы ақша-несие саясатындағы өзгерістерді табыстайтын макроэкономикалық айнымалылар тізбектерінен тұрады, және нақты шарттарға, экономикалық субъектілердің қылықтарының ерекшеліктеріне, елдің қаржылық жүйесінің құрылымына және ақша-несие саясатының әдістеріне байланысты.

Алғашқы рет ақша-несие саясатының трансмиссиялық механизмі туралы кейнсиандық талдауда айтылды. Дж.М.Кейнс трансмиссиялық (табыстамалы) механизмі деп ақша ұсынысы арқылы экономикалық белсенділікке әсер ететін айнымалылар жүйесін атаған.

Оның ойынша ақша-несиелік реттеу және ақша ұсынысы көлемінің өзгерісі ұдайы өндіріске тек инвестициялық іс-әрекетіне әсер ету арқылы әсер етеді деп есептеді, және тек ол ақша нарығындағы психологиялық жағдайды пайыз нормасын түсіру арқылы өзгерткен жағдайда әсер еткенде. Кейнс экономикалық белсенділік талдауы жөніндегі жұмысын 1936 жылы жарыққа шығарды, бірақ экономистер арасында оның көзқарасының әйгілілігінің шыңы 1950-1960 жж басында жетті, ол кезде экономистердің көпшілігі оның дәлелдемелер жүйесін қабылдаған болатын[1].

Сурет - 1. Дж.М. Кейнс бойынша ТММ

Кейнстің ТММ келесі сызбанұсқа түрінде көрсетуге болады (сурет 1).

1- кезең. Монетарлық реттеу құралдарының әсер етуімен нақты ақша ұсынысы өзгереді, нәтижесінде несие бойынша нарықтық пайыздық мөлшерлеме өзгереді. Ақша ұсынысының өсуі нәтижесінде ақша нарығында нарықтық мөлшерлеме төмендейді, сығымдау кезінде инвестициялық шығындардың өзгеруіне әкеле отырып өседі.

2- Бұл байланыс азаймалы болып ұйғарылады, яғни басқа да теңдей шарттар жағдайында нарықтық пайыздық мөлшерлеме қаншалықты төмен болса, кәсіпорын негізгі капиталға инвестицияны соншалықты көп мөлшерде жүзеге асыра алады. Өз кезегінде инвестициялар жиынтық ұлттық табыстың динамикасымен оң байланыспен байланысқан.

3- кезең. Ақша ұсынысы мен пайыз мөлшерінің өзара әсері. Кейнс көрнекі әрі бүгінгі күн үшін өте өзекті салыстыруды жасап кетті. Ол ақшаны экономиканылық жүйенің белсенділігін ынталандыратын сергітпелі сусынмен салыстырды. Ақша көлемінің ұлғаюы басқа да тең шарттарда пайыз мөлшерінің төмендеуіне алып келетінін күтуге болады, бірақ көпшілік үшін ақша көлемінен көрі өтемпаздыққа артықшылық берілсе бұл жағдай болмай қалуы мүмкін [2].

4- кезең. Пайыз мөлшерінің негізгі капиталға инвестицияларға әсері. Кейнс өз кітабында [2] инвестиция ауқымы пайыз мөлшері мен бұл көрсеткішті айымдағы инвестициялар көлемімен байланыстырушы капиталдың шекті тиімділігінің сызбасының қатынасына байланысты. Ал капиталдың шекті тиімділігі капитал мүлігінің ақша ұсынысы мен одан күтілетін түсімнің қатынасын көрсетеді.

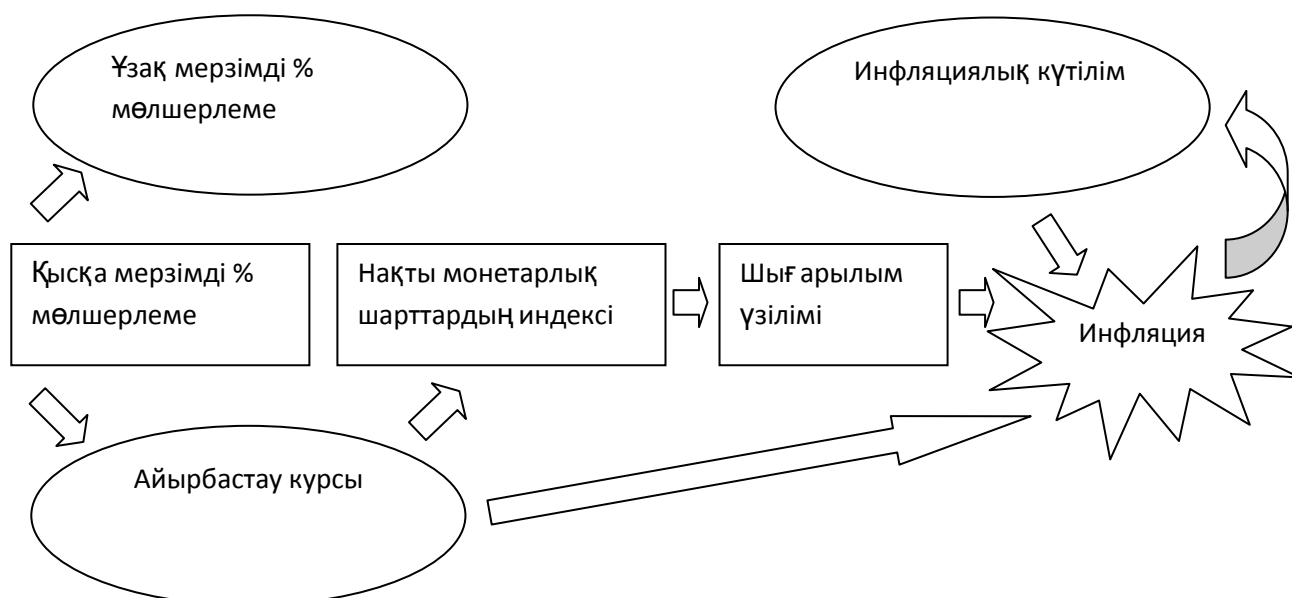
5- кезең. Инвестициялардың жиынтық шығарылымға әсері. Кейнсиандық тәсілдеме аясында жиынтық сұранысты ығыстыратын және жиынтық шығарылым деңгейін өзгертетін 5 дербес (табысқа қатысы жоқ) факторлар ерекшеленеді:

- дербес тұтынушылық шығындардың өзгерісі;
- жоспарланған инвестициялық шығындардың өзгеруі;
- мемлекеттік шығындардың өзгеруі;
- салықтардың өзгеруі;
- таза экспорттың өзгеруі.

Кейншілдер мен монетаристтер арасында ТММ жөнінде теориялық қарама – қайшылық бар. Ф.С. Мишкин өзінің кітабында экономикалық және басқа да ғылыми пәндердегі эмпирикалық дәлелдеудің екі түрі туралы айтады.

Құрылымдық модель қолданылған дәлелдеме механизмдерінің өзара әрекетімен түсіндірілетін, эмпирикалық мәліметтер негізінде құрастырылатын моделдердің бір айнымалысы келесісіне әсер ететінін тексеруге мүмкіндік береді.

Қысқартылған дәлелдеу тәсілі бір айнымалының келесісіне әсерін бір-біріне қатынасын қарастыра отырып зерттеуді болжайды. Кейншілдер мен монетаристтердің ТММ туралы көзқарастарының негізгі айырмашылығы осында болып келеді[1].

Сурет - 2. Жаңа кейнсиандық құрылымдық моделдегі трансмиссиялық механизм сызбасы.

Монетаристік көзқарас тұрғысынан ақша сұранысы жиынтық шығындарға не арқылы әсер ететінін көрсету мақсаты тұрған жоқ. Оның орнына ақшаның экономикалық белсенділікке әсері жиынтық шығарылым өзгерісі мен ақша ұсынысының өзгерісінің ара-қатынасын анықтаумен зерттеледі, яғни іс жүзінде бұл айнымалылардың қатынасты байланыстылығы есептеледі.

Нақты іскерлік цикл теориясы атын иеленген макроэкономикалық ауытқуының жаңа теориясын қолдаушылары монетаристердің ақша массасының циклдік ауытқуға әсері барын дәлелдейтін қысқа дәлелдерімен келіспейді, себебі олар ақша ұсынысы мен циклдік ауытқу арасында кері себепті-салдарлы байланыс барын тұжырымдайды.

Бұл теорияны қолдаушылардың тұжырымы бойынша экономикалық циклдің қозғаушы күші болып ақша талықсытпасынан гөрі, технология мен талғампаздықтың өзгерісінің нақты талықсытпасы келеді.

Ақша массасы мен шығарылым көлемі арасындағы өзара байланыстылығы кері себепті-салдарлы байланыс барын айқындайды, яғни экономикалық цикл ақша ұсынысына әсерін тигізеді, бірақ керісінше емес [3].

Ақша-несие саясатының трансмиссиялық механизмі отандық ғалымдармен әлі де зерттелуде болса, шетелдік әдебиеттерде көптеген зерттеулерді кездестіруге болады, соның ішінде танымалы экономистерді - F.Mishkin, B.Bernanke, J.Taylor, M.Gertler, S.Cecchetti, M.Friedman, J.Stiglitz және т.б. Мұндай айырмашылықты немен түсіндіруге болады?

Біріншіден, дамушы экономикаларда, солардың ішінде Қазақстан да бар, нарықтық институттардың дамымағандығы, экономикалық процестерде мемлекеттің араласуының үлесінің жоғарылығы, экономиканың монополиялануы және өтпелі кезеңнің басқа да ерекшеліктері трансмиссиялық механизмдердің макроэкономикалық көрсеткіштерге әсерінің нәтижесіне үлкен ықпал етеді. Бұл трансмиссиялық механизм жұмысына әділ баға беруге қиындықтар туғызады.

Екіншіден, дамушы экономикаларда статистикалық мәліметтердің сапасына орай экономикалық процестерді моделдеу қиынға соғады. Оның үстіне, қысқа мерзімдік қатарлар қажетті деңгейде жоғарғы дәлдікте болжамдауға мүмкіндік бермейді.

Үшіншіден, эксперттік қорытындыларға сай дамушы экономикалар экономиканың көлеңкелі секторларына ие, бұл барлық нақты макроэкономикалық көрсеткіштерде ықпал етуші құбылыс. Трансмиссиялық механизм жұмысын талдауда көлеңкелі экономиканың болуын ескере отырып жасау қажет, бірақ ол қиынға соғады. Бұдан қорытындыланатыны, трансмиссиялық механизмнің іске асырылуын талдау дамушы экономикаларда, соның ішінде Қазақстанда, әлбетте таптаурын мәселе емес, және де дамыған нарықтық экономикасы бар елдердің моделдерін көшіріп алуымен шешілмейді.

Іріктелген әсер етуші каналдарды ерекшелеу талпынысы шарасыздан күрделі экономикалық көріністі оңтайландыруы болып келеді және трансмиссиялық механизмінің іске асырылуына әсер етуші жағдайлардың көптігінен дерексіздену қажеттілігімен сипатталады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 7th edition. 2004. 850 p.
2. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. М. :ЭКСМО, 2007. 153 с.
3. Моисеев С. Р. Трансмиссионный механизм денежно-кредитной политики // Финансы и кредит. 2002. № 18.

УДК 336.02

СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЕАЛИИ И ПРОБЛЕМЫ ВЕРТИКАЛЬНОЙ НЕСБАЛАНСИРОВАННОСТИ БЮДЖЕТНОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСТАНА

Бертембаева Р.К. – к.э.н., доцент кафедры «Финансы»
Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилёва
Астана, Казахстан

Проблемы обеспечения финансовой устойчивости и самостоятельности местных бюджетов приобретают особую актуальность в связи с новым этапом реформирования бюджетной системы, развитие которой на современном этапе ставит задачу поиска оптимальных механизмов взаимоотношений между бюджетами различных уровней, выработки действенных способов мобилизации средств в бюджеты всех уровней управления.

Как показывает опыт реформирования бюджетной системы Казахстана, основная тяжесть проводимых в стране преобразований возложена на регионы. Однако значительная часть местных бюджетов сталкивается с проблемой нехватки финансовых ресурсов для проведения экономической и социальной политики.

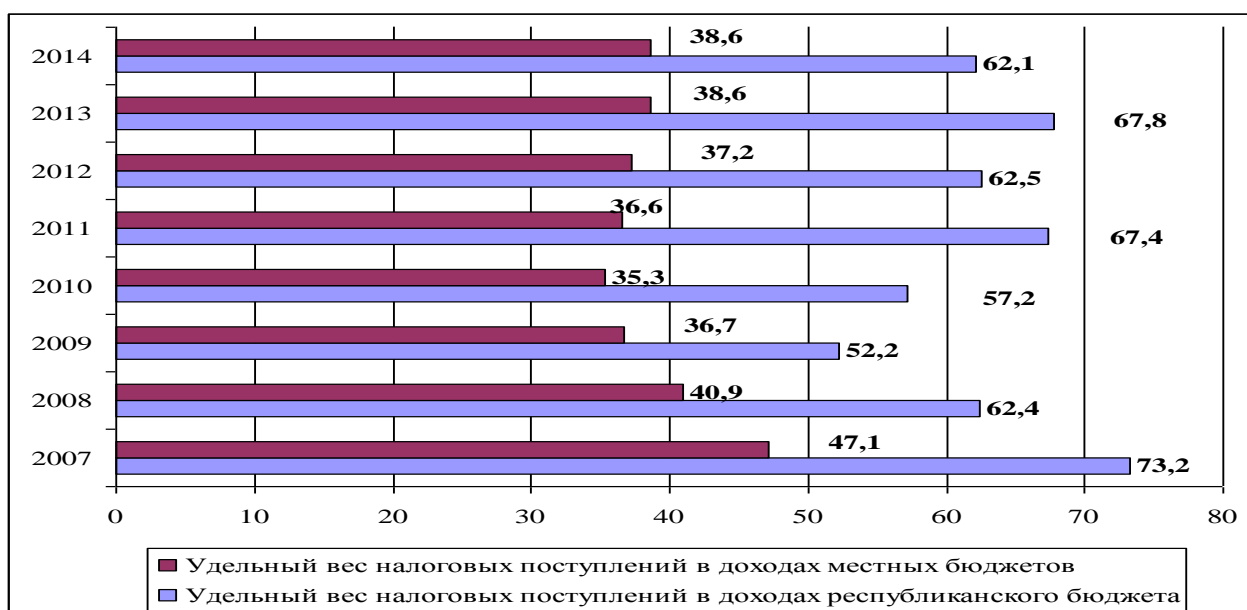

Рисунок 1 – Удельный вес налогов в доходах республиканского и местных бюджетов (в % к общему объёму доходов) за 2007-2014 годы

*Примечание: по данным Министерства финансов Республики Казахстан [1].

В последние годы ситуация значительно изменилась в лучшую сторону в связи с экономическим ростом в стране и увеличением доходной базы местных бюджетов. Тем не менее, в условиях всё большей концентрации доходов в республиканском бюджете сокращается размер финансовых средств, остающихся в распоряжении местных исполнительных органов. Расчёты показали, что доля налогов республиканского бюджета в среднем за анализируемый период составляет 63,7%. В 2007 году данный показатель был максимальным за период и составил 73%. К 2009 году доля налогов снизилась, после 2009 года наметилась устойчивая тенденция роста. На фоне снижения доли налоговых поступлений в местных бюджетах наблюдается рост удельного веса трансфертов (в соответствии с рисунком 2)